

DEFINING EXTREMISM

Mihai Berti, PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of ClujNapoca

Abstract: *Extremism is a broadly used concept which refers to an individual or a group that advocates or resort to measures that lie beyond the moral and political center of society. Nowadays almost everybody can point to some form of extremism, but the discussion about the whole meaning (meanings) of the term is far from being over. If we look today we can instantly pinpoint the term extremism to the Islamic State. Terrorism is the main synonym for extremism, but it's not the only one. For the ordinary republican in the United States, for example, socialism is a radical form of unacceptable extremism. Restraining civil rights and basic or not so basic liberties is a form of extremism in the eyes of democratic supporters everywhere. The same thing tends to be a norm in Iran, for example. The basic definition for the concept of extremism lacks a few important aspects that concern it. Extremism is not, and will never be unanimously uniform. What is right for some, it is wrong and forbidden for others, and this is true in the case of a simple human community, not to mention the differences that are set between two countries or even civilizations. For far too long, extremism is linked to political extremism, but this one is just a small part of a broader idea. This paper tries to answer to some important issues that are related to extremism: What othertypes of extremism are there? Is there such a thing as good extremism? When extremism becomes the norm? What are the characteristics of this concept?*

Keywords: *extremism, political extremism, political ideas, terrorism, definition of extremism.*

În prezent, terorismul și extremismul politic reprezintă marile amenințări care vizează societățile democratice. Acest lucru este stabilit, printre alții, de către Uniunea Europeană și de către guvernul Statelor Unite ale Americii, care consideră că extremismul internațional violent, sau cu alte cuvinte terorismul, reprezintă cea mai gravă amenințare la adresa securității mondiale. Chiar dacă acest lucru ar fi adevărat, această prezumție are opoziții ei. Oxford Research Group este doar o mică parte din mulțimea celor care argumentează că acest lucru este iresponsabil, sau în opinia noastră, cel puțin improbabil. Argumentele care vin să contracareze ideea conform căreia extremismul violent ar reprezenta cea mai mare problemă a omenirii, se bazează pe identificarea altor provocări cu care se confruntă societățile de pretutindeni, amintind printre altele: efectele schimbărilor climatice, competiția acerbă pentru resursele naturale limitate, marginalizarea săracilor, instabilitatea regională și implicit globală, dar și gradul de militarizare care se accentuează din cauza acestor factori.¹ Pe lângă acestea am mai putea să adăugăm și creșterea accentuată a inegalității economice între cei foarte bogați și cei săraci, lucru care este susceptibil să ducă la radicalizarea păturilor sărace

¹ Jane Harrigan, Hamed El-Said (ed.), *Globalisation, Democratisation and Radicalisation in the Arab World*, Editura Palgrave Macmillan, New York, 2011, p. xvii

împotriva privilegiilor celor avuți, cu efecte care pot să ducă inclusiv la instabilitate guvernamentală și la state eșuate în urma unor revoluții. Toate acestea fiind spuse nu infirmă, sub nicio formă, supoziția că extremismul ar reprezenta un pericol real. Faptul că este cel mai periculos, sau s-ar situa mai jos topul celor mai grave pericole cu care s-ar confrunta civilizația umană, este irelevant. Important este de subliniat faptul că extremismul, sub orice formă, are tendința de a deveni exploziv, de a trece de la o stare aparent calmă la una în care unul sau mai multe state ar ajunge să devină un real pericol pentru cetățenii proprii sau pentru cei al altor state. Crunta istorie a secolului XX stă mărturie pentru acest fapt. Extremismul poate trezi în oameni oricând capacitatea noastră distructivă.

Extremismul, așa cum este el perceput de opinia publică de azi, este sinonim cu violența verbală sau fizică deopotrivă, accentul căzând pe aceasta din urmă. Sursa acestuia izvorăște din trei mari direcții: religia, politica și simțul asupra proprietății. Ordinea este aleatorie, iar particularitatea fiecărei forme de extremism variază de la caz la caz. Cauzele ce stau la baza manifestărilor care deviază de la normele societății sunt desigur mai numeroase decât cele enumerate mai sus, și pot fi identificabile de la caz la altul. Un individ care recurge la un gest extrem, cum ar fi amenințarea de a se sinucide aruncându-se de pe acoperișul unui imobil înalt, este în mod cert un gest extrem, iar motivațiile din spatele intenției sale pot fi diverse, de la aspecte personale (financiare, decepții suferite în viața amoroasă, etc.), până la explicații care încorporează motive politice, religioase ori filosofice. Cazul studentului ceh Jan Palach fiind de notorietate în acest sens. Scopul nostru nu este de a lua în discuție toate cauzele care pot împinge un individ în pragul comiterii unor gesturi extreme, ci de a identifica acele motive care conving un grup sau o comunitate să recurgă la excese. Extremismul la scară largă este așadar scopul acestei discuții.

Extremismul este menit să reprezinte fatalitatea, și nicicând acest termen nu a fost mai legat ca și azi de lumea islamului. Terorismul și extremismul au devenit sinonime în multe medii politice dar și în viața de zi cu zi în lumea occidentală. Dar conceptul este unul mai larg, iar simplificarea lui duce la excese, precum trasarea unei paralele între teroriștii de religie musulmană și islamism, astfel că azi, pentru mai toată mass media occidentală, islamist semnifică terorist. Reportajele din timpul recente implicări a armatei franceze în Mali sunt mai mult decât elocvente, pentru oamenii de știri fiind totuna războiul împotriva unei grupări paramilitare sau războiul împotriva islamiștilor. În realitate, islamistul nu semnifică decât un individ de religie musulmană care are anumite scopuri politice. Islamismul nu reprezintă decât o combinație de politică și religie.²

Pentru americani, extremismul a devenit aproape sinonim cu terorismul islamic, recente cruciade purtate de unchiul Sam în Orient fiind responsabile de această schimbare de percepție. În Marea Britanie, extremismul are aceeași tendință, vinovat fiind curentul islamofob care se dezvoltă în regat, trecându-se încet dar sigur peste amintirea bombelor IRA. Spania definește extremismul prin prisma naționalismului basc și al grupării ETA. În Israel, extremistul poate fi rasistul, naționalistul de dreapta, ori arabul, lucrurile diferind în funcție de privitor. Așadar, ce este extremismul? Multă vreme, acest cuvânt se identifica cu ușurință cu nazismul, dar odată ce această ideologie politică a devenit o tristă amintire, ajungem să găsim

² Pentru mai multe detalii privind evoluția conceptului de *islamist*, respectiv *islamism*, vezi Martin Kramer, "Coming to terms: fundamentalists or islamists", în *Middle East Quarterly*, spring 2003, vol. 10, nr. 2, pp. 65-77

alte înțelesuri pentru acest cuvânt. Pentru unii, extremiști sunt cei care protestează prin mijloace violente pentru salvarea mediului (ecoteroriștii: puține țări definesc prin codul penal acest tip de infracțiune – SUA este un caz de referință aici).

I.1. Încercări de a defini conceptul

Cu toate că lipsa unui consens privitor la definirea extremismului este un fapt ușor de sesizat, în mediul academic există câteva puncte comune în jurul cărora jonglează acest concept. Extremismul poate fi caracterizat ca fiind starea de fapt care propagă atitudini, opinii sau credințe care diferă de normele consacrate, producând consecințe periculoase și sunt specifice unui grup restrâns de persoane dintr-o societate.³ Mai departe, extremismul este utilizat în cazul indivizilor sau a grupurilor care susțin sau recurg la măsuri ce se află în afara centrului moral și politic al unei societăți,⁴ adică în afara canoanelor standardizate și larg acceptate de o majoritate a populației. Urmărind în continuare încercările de definire ale conceptului, observăm că extremismului i se atașează o serie de sinonime care necesită ele înșele o largă dezbateră: fanatism, terorism, revoluție, radicalism, zelotism, bigotism,⁵ iar lista mai poate continua. O altă caracteristică necesară pentru înțelegerea extremismului, și care trebuie adusă în discuție, este cea a ortodoxismului și a ideologiei. O caracteristică importantă a grupurilor extremiste este gândirea ideologică. Astfel de grupuri au de regulă un standard în ceea ce privește ceea ce este bine sau este rău, iar atitudinile, valorile și comportamentele lor sunt strâns legate de un sistem ideologic de sine stătător, care oferă un sentiment de certitudine care este atât ferm cât și inatacabil. Combinația de absolutism moral⁶, ideologie ortodoxă⁷ și etnocentrism devine o unealtă puternică prin care cei din interiorul unui grup cu vederi îi dezumanizează pe cei din afara grupului, fapt care are de obicei cele mai nefaste consecințe,⁸ lungul istoric de violență motivată ideologic fiind o mărturie care atestă aceste fapte.

Sistemele ideologice rigide sunt atractive mai ales în contextul unei lumi în care tot mai mult moralitatea și comportamentele sociale au devenit obiectul unei largi palete de opțiuni care par a fi nelimitate,⁹ creându-se astfel un sentiment de incertitudine. Acest fapt este valabil doar pentru o categorie de oameni, care puși în fața unui astfel de fapt, se reorientează spre siguranța oferită de astfel de ideologii rigide care li se pliază ca o mânășă peste sistemul lor propriu de valori.

Având în vedere aceste considerente, se poate explica de ce oamenii tind să se

³ Arie W. Kruglasnki, Edward Orehek, "The Need for Certainty as a Psychological Nexus for Individuals and Society" în Michael A Hogg, Danielle L. Blaylock (ed.), *Extremism and the Psychology of Uncertainty*, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2012, p. 12

⁴ Eatwell R., Goodwin M., *The New Extremism in the 21st-Century Britain*, Editura Routledge, Londra, 2010, p. 8

⁵ Manuela Caiani, "Extremism", în David A. Snow, Donatella della Porta et al., *The Wiley-Blackwell encyclopedia of social and political movements*, Editura Willey-Blackwell, 2013, p. 254

⁶ Ideea conform căruia acțiunile particulare sunt fie greșite fie corecte, fără a opera cu jumătăți de măsură și fără a lua în calcul diferite circumstanțe atenuante, respingând orice explicație mediană care ar încerca să ofere perspectivă nuanțată asupra unui fapt.

⁷ În sensul de ideologie rigidă, după canoane bine stabilite și inflexibile.

⁸ Michael A Hogg, "Self-Uncertainty, Social Identity, and the Solace of Extremism", în Michael A Hogg, Danielle L. Blaylock (ed.), *op. cit.*, p. 26

⁹ *Ibidem*,

(re)apropie de religie. Ideologiile rigide sunt într-un fel asemănătoare cu religiile. Ambele încorporează percepte clare care se adresează atât incertitudinilor zilnice ale omului, cât și problematicilor esențiale, în cazul religiilor, cele referitoare la sensul vieții și a unei posibile continuități după moartea fizică. Îmbrățișarea unui sistem de valori al unei religii poate fi o unealtă extrem de puternică pentru a rezolva problema incertitudinilor personale încât ea poate suferi mutații care conduc la apariția fanatismului și a intoleranței.¹⁰ Această progresie o întâlnim și în cazul ideologiilor rigide care recurg la violență pentru a-și prezerva sistemul de valori în interiorul unei bule de săpun. Mecanismul este chiar șocant de similar dacă luăm în considerare faptul că o bună parte din ideologiile extremiste care recurg la violență, încorporează, sau se bazează strict pe considerente de natură religioasă pentru a se distinge un grup de altul, vechiul antagonism, noi versus ei.

I.2. Caracteristicile extremismului

Creștinismul, drepturile civile, islamul, heliocentrismul, homosexualitatea, etc, au în comun faptul că au fost sau încă sunt considerate a fi idei extreme. În funcție de privitori, și aceștia nu sunt puțini, fiecare din cele enumerate sunt chiar și în acest moment considerate a fi idei greșite, din cauză că sunt opuse valorilor celui care judecă asupra diferitelor aspecte ale oricărei dintre aceste idei, socotindu-le a fi marginale logicii normale după care se ghidează universul acestora. Extremismul este o problemă extrem de complexă și nu poate fi înțeles decât dacă este privit din mai multe perspective. Există o largă dezbatere privitoare la natura acestuia, iar cel mai important aspect de la care trebuie pornită o astfel de discuție, este **direcționalitatea**. Cu alte cuvinte, importantă nu este ideea ce este considerată a fi extremă, ci perspectiva din care se emite această asumție.

Până la acest moment nu există un consens universal asupra a ceea ce este extrem, și probabil că nu va exista niciodată. Acest lucru este cauzat de însăși natura diversității culturale. Să luăm un exemplu uzual. Bisericele ortodoxe, și dogma care le călăuzește, resping cu fermitate homosexualitatea. Orice curent care ar apărea în interiorul comunității religioase ortodoxe care ar milita pentru drepturile comunității homosexuale, ar fi privit cu reticență de către majoritate, fiind catalogat ca fiind deviant de la doctrina oficială, deci extremist. Dacă privim în interiorul unei societăți seculare (exemplul nefiind singular), remarcăm faptul că drepturile persoanelor cu alte orientări sexuale, reprezintă în ziua de azi un lucru obișnuit și inalienabil, asemenea altor drepturi umane de bază. Astfel, în interiorul unei astfel de societăți, orice voce care militează pentru restrângerea, ori criminalizarea acestor orientări sexuale, reprezintă în mod cert, din perspectiva majorității, o opinie extremistă. Din capul locului, mai trebuie precizat că o idee, o perspectivă asupra unui lucru, sau o ideologie, este considerată a fi extremă în funcție de universul de credințe al unui grup, comunități, stat, ș.a.m.d., și nu există un tabel universal valabil care să aplice aceste etichete. Ceea ce este valabil și acceptat de o majoritate (că de unanimitate nu poate fi vorba niciunde) a unei comunități, nu este neapărat valid pentru o alta, chiar dacă este apropiată geografic sau chiar ca set comun de valori acceptate. În multe situații, vocea majorității este cea care, în mod arbitrar, decide ce este și ce nu este acceptabil conform normelor unui grup, iar acestea se află în continuă schimbare, lucru care duce și la apariția, respectiv dispariția diverselor idei

¹⁰*Ibidem*,

extremiste.

Însăși ideea de a fi extrem evoluează de-a lungul timpului iar această dezvoltare nu poate fi legată decât de ideea de progres general al unei societăți, în special în ceea ce privește cultura acesteia. În urmă cu mai puțin de un secol, sensul cuvântului *extremist* era puțin diferit de ceea ce semnifică azi. Dacă în prezent, definiția extremistului sugerează că ideile unui individ vor fi tot timpul împinse la extrem, societatea interbelică românească, alături unui sens peiorativ și apelativele de idei inovatoare, revoluționare¹¹. Să fi fost anii premergători celui de-al doilea război mondial lipsiți de cea mai elementară dorință de a incrimina, cel puțin la nivel lingvistic, extremismul? Explicația stă în mod cert în faptul că societățile acelor vremuri se luptau încă să se desprindă de uzanțele trecutului, de ideile învechite și retrograde. Cel puțin în cazul României, trecuse mai puțin de un secol de la desprinderea de feudalism și reminiscențele sclavagismului, astfel că idei considerate a fi extremiste puteau fi de exemplu cele referitoare la banale drepturi și libertăți umane ori cetățenești. Până și idealurile revoluționarilor pașoptiști, deși de sorginte naționalistă, aveau un caracter extremist pentru normele vremii, dar ele erau în esență inovatoare și revoluționare, iar astăzi ar putea fi numite oricum dar nu extremiste.

Extremismul este un concept volatil, care fluctuează cu ușurință în funcție de utilizarea sa. Modul în care este perceput acest fenomen este esențial pentru înțelegerea naturii acestuia. Martin Luther King Jr. ne oferă o interesantă percepție proprie asupra sensului acestui cuvânt. În contextul fierbinte al luptei pentru drepturi civile, King întreba retoric, afirmând că “nu se pune problema dacă vom fi extremiști, ci întrebarea este ce fel de extremiști vom fi? ... Națiunea are mare nevoie de extremiști creativi”. (*King 1960*) *Văzut prin prisma cuvintelor cunoscutului militant pentru drepturile omului, și în special ale afro-americanilor, conceptul de extremism ne mai relevă o nouă perspectivă. Dacă în principal, extremismul semnifică suportul și credința în unele idei care diferă mult față de ceea ce mulți consideră a fi corect sau rezonabil,¹² această definiție minimală trebuie întrebuițată cu precauție, întrucât ea nu face referire la temporalitatea acestui concept. Când ne referim la caracterul de temporalitate, notăm faptul că ideile, adesea trec dintr-o extremă în alta, adică de la respingere la acceptare în masă.*

În Antichitate, sclavia era o stare de fapt, larg acceptată, iar cei care s-ar fi poziționat împotriva acestui lucru, ar fi fost catalogați automat ca fiind extremiști. În regimurile comuniste, opoziții erau etichetați ca extremiști, prin corelație cu apartenența la o ideologie adversară, de regulă cea fascistă (unii, care aderau la valorile fasciste și naziste, erau pe drept considerați a fi extremiști). În ziua de azi, opoziția fățișă contra valorilor democratice este acceptată ca fiind o dovadă de extremism. Evident, eticheta este pusă întotdeauna de cei care sprijină ideea care are prevalență în societate, iar cei etichetați nu au tendința (dorința) de a se autointitula ca fiind extremiști. Această etichetă este rezultatul relației dintre majoritate și minoritatea care se opune vehement principiilor susținute de majoritate. De aici derivă întrebarea: când este extremismul o cale justă și când una aberantă? Dacă a te opune sclaviei sau unui regim comunist este azi un lucru deloc condamnat, ci din contră, în multe țări reprezintă o idee predominantă în societate (deci

¹¹ August Scriban, *Dicționarul limbii Românești*, Editura Institutul de Arte Grafice “Presa Bună”, 1939

¹² <http://www.merriam-webster.com/dictionary/extremism>, accesat în data de 10.XI.2014

opusul extremismului – ce a fost odată extremism azi este literă de lege), cum se ajunge ca extremismul să reprezinte calea greșită? Cine este îndreptățit să judece aceste aspecte? În lipsa unui judecător idilic, asemenea înțeleptului Solomon, doar timpul și evoluția societăților pot stabili când o extremă merită să fie promovată la rang de valoare universală, și când, din contră, aceasta trebuie plasată în rândul erorii umane.

Dacă aruncăm o privire asupra modului în care oamenii percep condițiile meteo, putem sesiza faptul că utilizarea sintagmei de condiții meteo extreme este unul în vogă, în special pe fondul popularizării teoriei schimbărilor climatice. Până la urmă ce reprezintă condiții meteo extreme? Sunt cumva evenimente care nu sunt specifice climei terestre? Nicidecum! Istoria de milioane și milioane de ani a planetei a înregistrat condiții și mai vitrege, fapt ce ne sugerează că termenul de condiții extreme, este unul subiectiv, utilizat după bunul plac al savanților și al oamenilor de rând. Relativitatea conceptului de extremism ține de modul în care este utilizat, și cu cât există mai mulți oameni care consideră o idee extremă, atunci aceasta va deveni inevitabil extremă, fără a fi neapărat un lucru negativ. Însă când minoritatea (extrema) devine cu timpul majoritate, atunci lucrurile se pot inversa.

Pentru o mai bună înțelegere a fenomenului este nevoie de o parcurgere temeinică a istoriei. Nu trecutul conceptului interesează în mod principal, ci istoria omenirii în general. Extremismul pare să existe din cele mai vechi timpuri, ceea ce îl face să fie practic înrădăcinat în cultura umană. Astfel nu trebuie să surprindă deloc că până și în societățile dezvoltate de azi, cu grade ridicate de alfabetizare, bunăstare socială, progres cultural ș.a.m.d., fenomenul este prezent și din păcate frecvent. Sursele răului în societate țin în principal de elemente ce țin de educația și trăirile individuale precum și de moștenirea culturală a comunităților din care facem parte.

Începutul anului 2015 a adus în prim plan, dacă mai era nevoie, pericolul presupus de terorism în general și extremismul islamic în particular. Atacurile armate de la redacția ziarului de satira Charlie Hebdo și de la supermarket-ul evreiesc din Paris, au scos în evidență marile spaime ale societății occidentale. Frica de extremismul islamist și antisemitismul perpetuat pe aceeași filieră par să devină marea preocupare pentru viitorul societăților din vestul continentului. Solidaritatea internațională și valul de compasiune generat de cele două masacre dau un semnal de normalitate și de speranță în ceea ce privește perspectiva de a combate extremismul islamic.

Cu toate acestea, etalonul democrației și al luptei pentru drepturile omului, cu alte cuvinte, societatea occidentală democratică și globalizată, a reușit să arate lumii cu această ocazie duplicitatea sa. Lăsând la o parte închiderea ochilor în fața manifestărilor violente ale militantismului islamic din Orientul mijlociu și Africa, care este greșită din cu totul și cu totul alte motive ce țin de combaterea fenomenului în general, lumea democratică a reușit să ofere o mostră sublimă de extremism. Militând pentru dreptul imuabil și sacrosanct la liberă exprimare, ca fundament al ordinii democratice, liderii politici ai Europei, și nu doar ei, au reușit să exprime un fapt simplu: este în regulă să critici islamul prin orice mijloace, atâta vreme cât acest lucru se realizează în spiritul dreptului la liberă exprimare. Cas Mudde este de părere, și pe bună dreptate, că multe critici aduse musulmanilor care pot fi făcute sub oblăduirea liberei exprimări, ar fi considerate cel puțin inadecvate și inacceptabile dacă în

*locul musulmanilor s-ar afla negrii, evrei, homosexuali, etc.*¹³ *Interzicerea anumitor comentarii și critici la adresa negrilor sau comunităților evreiești este o măsură binevenită pentru combaterea extremismului. Faptul că musulmanii nu se bucură de același tratament este în schimb o mostră de extremism contemporan care bântuie democrația europeană. Terorismul islamic prezintă astfel neșansa de a produce extremism în dublă măsură, odată prin propria-i natură și în al doilea rând reacția nefondată a Europei (ca să vorbim doar de lucrurile din ograda noastră) la adresa musulmanilor în general, care împreună cu evreii reprezintă comunitățile cele mai predispuse să fie afectate de răspândirea în spirală a extremismului. Trebuie punctat că politicul are poate cea mai mare vină în răspândirea extremismului care vizează musulmanii, întrucât unii politicieni (și aici se intră în sfera extremismului politic) aleg să canalizeze valurile de nemulțumiri populare, prin arătare cu degetul la vinovatul fără vină care fără excepție este străinul și imigrantul.*

Ca orice alt concept, teorie sau idee, noțiunea de extremism a suferit modificări de-a lungul timpului. Problema este că se pune accentul pe latura negativă, anume pe faptul că simbolizează minoritatea care se opune majorității prin idei opuse și prin violență. În zilele noastre, extremistul este un individ rău, malițios, un dușman. Faptul că în trecut acest termen încorporează și importantul aspect ce ține de noutate, de revoluționar, poate însemna două lucruri. O idee ar fi că societățile au ajuns în punctul în care nu mai au nevoie de inovație (etică, morală, legală), presupunând astfel că nivelul de dezvoltare ideologică este suficient de ridicat încât se cunoaște clar diferența dintre bine și rău. Cum acest lucru este mai mult decât improbabil, cu siguranță, șocul reprezentat de întregul secol XX pentru întregul glob, a dus la o tendință, uneori eronată a unora de a abuza de etichete și de a cataloga totul în materie de bine sau rău, o diviziune imorală. Se uită cu ușurință rolul unor extremiști de calibrul lui Galileo Galilei sau Martin Luther King. Extremismul nu semnifică doar răul din lume. Încercările activiștilor de pretutindeni de a acumula și securiza drepturi pentru comunitățile LGBT arată că trecerea de la o extremă la acceptare se realizează și astăzi. Cine poate decide cu certitudine care extreme de azi vor face trecerea spre acceptare la scară largă și cutumă socială imuabilă. Doar timpul poate decide asupra acestor lucruri. În final nu trebuie uitat că opinia unei majorități nu reprezintă automat un lucru pozitiv, ci din contră, uneori este chiar invers: nazismul, cu o largă susținere în Europa și în special Germania Interbelică, rasismul, o problemă cât se poate de actuală care în trecut reprezenta norma sacrosantă a civilizației Occidentale, și nu numai, reprezintă doar două exemple care trebuie să ne reamintească de faptul că extremismul are mai multe fețe decât ar crede majoritatea, sau chiar minoritatea unora dintre cercetători.

Bibliografie:

Surse editate

1. Eatwell R., Goodwin M., *The New Extremism in the 21st-Century Britain*, Editura Routledge, Londra, 2010;

¹³ Cas Mudde, *No, we are NOT at all Charlie*, disponibil la adresa <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/no-we-are-not-all-charlie-and-that%E2%80%99s-problem>, accesat la data de 8.01.2015

2. Harrigan Jane, El-SaidHamed (ed.), *Globalisation, Democratisation and Radicalisation in the Arab World*, Editura Palgrave Macmillan, New York, 2011;
3. Hogg A Michael, BlaylockL. Danielle (ed.), *Extremism and the Psychology of Uncertainty*, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2012;
4. Scriban August, *Dicționarul limbii Românești*, Editura Institutul de Arte Grafice “Presa Bună”, 1939;
5. Snow A. David, Donatella della Porta et al., *The Wiley-Blackwell encyclopedia of social and political movements*, Editura Willey-Blackwell, 2013.

Resurse electronice

1. Cas Mudde, *No, we are NOT at all Charlie* disponibil la adresa <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/no-we-are-not-all-charlie-and-that%E2%80%99s-problem>
2. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/extremism>